

Ю. І. Гривіник,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківський

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ГЕОДЕЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Здійснено огляд сучасної методології та методів наукового дослідження. Виокремленні головні методи, принципи та підходи аналізу англійської геодезичної термінології. Частково наведені результати структурно-семантичного вивчення досліджуваної терміносистеми.

Ключові слова: методологія, метод, аналіз, принцип, підхід, геодезична термінологія, термін.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ АНГЛИЙСКОЙ ГЕОДЕЗИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Осуществлен обзор современной методологии и методов научного исследования. Выделены главные методы, принципы и подходы анализа английского геодезической терминологии. Частично приведены результаты структурно-семантического изучения исследуемой терминсистемы.

Ключевые слова: методология, метод, анализ, принцип, подход, геодезическая терминология, термин.

METHODOLOGICAL BASES OF ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGY STUDY

The article presents an overview of modern methods and techniques of scientific research. The main methods, principles and approaches of English geodetic terminology analysis are singled out. Terminology under study, is actively developing nowadays, that's why it's very important to analyze methodology of its terminological units study. In general methodology of scientific research includes scientific principles and methods, used for the study of specific scientific branch. Method is the mode of cognitive and research activities, conducted by the scientist with an aim of analyzing phenomena and peculiarities of a specific scientific object. Principles of study are the central concept and the main idea of scientific research. English geodetic terminology is studied with the help of systematical approach, structural and morphemic analysis, etymological analysis, method of lexical and semantic fields modeling, integrated approach, method of componential analysis of meaning. Structural and morphological approach is the key one in determining the main processes of English geodetic terms formation, which include morphological and no morphological ways of term-building. As a result of quantitative calculations we come to a conclusion that one-word terms are the least numeral among geodetic terms, though very productive ones, the next in from the quantitative point of view come compound words and terminological word combinations proved to be the most numerous within the studied English geodetic terminology.

Key words: methodology, method, analysis, principle, approach, geodesic terminology, term.

Постановка проблеми. Чимало сучасних лінгвістичних досліджень спрямовані на вивчення фахових мов та галузевих термінологій, що зумовлене передусім швидким темпом розвитку науки, а також частим проникненням наукової лексики у різні сфери суспільного життя. **Англійська геодезична термінологія**, яку ми аналізуємо на сьогодні активно розвивається, збагачуючи свій термінологічний апарат, важливим моментом при її вивченні є методологія дослідження термінологічних одиниць, яка є невід'ємною у процесах їх пізнання та аналізу.

Мета статті – осмислення теоретичних та методологічних засад вивчення англійської геодезичної термінології, а також визначення головних методів та принципів дослідження термінології, що аналізується.

Об'єктом дослідження є англійська геодезична терміносистема.

Предмет вивчення – методика та методи наукового дослідження, які застосовуються при аналізі та описі термінів геодезії.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-експериментальні пошуки вивчення методології досліджень зустрічаємо у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: В. Д. Бабкіна, Л. М. Васильєвої, А. С. Карлінського, З. І. Комарової, О. В. Кустовської, Ю. С. Степанова, О. О. Селіванової, Н. Н. Тарасова та інших. Предметом методології є вивчення тих методів, засобів та прийомів, за допомогою яких набуваються та обґрунтовуються нові знання в науці.

Як зазначає О. О. Селіванова методологія дослідження – це дослідницькі принципи та способи аналізу конкретної науки [7, с. 344]. З. І. Комарова розглядає методологію як це загальну теорію метода, основною функцією якого є внутрішня організація і регулювання процесу пізнання чи практичного перетворення того чи іншого об'єкта, тобто метод зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, а також норм пізнання та діяльності. Якщо він правильний, то дозволяє економити сили та час рухаючись до своєї мети коротіш шляхом. Погоджуючись із думкою відомих світових науковців Ф. Беконом та Р. Декартом, зазначимо, що істинний метод служить своєрідним компасом, відповідно до якого суб'єкт пізнання прокладає свій шлях і який дозволяє уникати помилок [4, с. 219].

Опрацьовуючи теоретичні праці сучасних лінгвістів, присвячені проблемам дослідження галузевих терміносистем та їх термінологічного апарату, ми виокремили низку методів та наукових підходів, які стосуються опису термінів. Важливим у даному випадку є правильне розуміння таких понять як метод, методологія, аналіз, науковий підхід, принцип.

Центральним практично у кожному науковому дослідженні виступає такий метод наукового дослідження як аналіз, який полягає у тому, що предмет, який вивчається у думці чи на практиці поділяється на складові компоненти (ознаки, характеристики, відношення), кожен з яких згодом досліджується окремо як частина цілого для того, щоб виділені в процесі аналізу елементи були об'єднані за допомогою іншого прийому – синтезу. Таким чином аналіз та синтез тісно пов'язані між собою [4, с. 245].

Принцип (від лат. – основа) – центральне поняття, логічне вираження пізнання, основна ідея, що пронизує систему знань і встановлює субординацію цього знання. До загальнонаукових принципів дослідження слід віднести: історичний, термінологічний, порівняльний, структурний, принцип моделювання та інші.

Термінологічний принцип, який є одним із ключових у нашому дослідженні передбачає вивчення геодезичних термінів та позначуваних ними понять, розробку та уточнення змісту і обсягу понять, а також встановлення взаємозв'язку між поняттями, що значною мірою досягається за допомогою методу термінологічного аналізу.

Важливе місце у дослідженні займає також **системний підхід (аналіз)**, сутність його полягає у комплексному дослідженні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин. **Система** – це цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин. Англійська геодезична термінологія – це добре організована та структурована сукупність термінів, які пов'язані між собою на різних рівнях та які взаємодіють з термінологічними одиницями інших галузевих термінологій, а також загальномовними лексемами, саме тому її вивчення передбачає застосування системного підходу у дослідженні.

Наступний метод, яким ми послуговуємось – це **структурний метод**, який являє собою систему методик і прийомів, які служать для вивчення мови як цілісного структурно-системного ієрархічного утворення, яке дозволяє виявляти закономірності структурної організації мови (у нашому випадку геодезичної термінології) і класифікацію її елементів. Головна ціль метода – пізнання мови як цілісної системи, яка функціонує, елементи і частини якої співвідносяться і зв'язані між собою строгою системою мовних відносин. Структурний метод служить пізнанню внутрішньої організації мови і являє собою метод синхронного аналізу мовних явищ як варіантів складників цілісної системи мови – інваріантів, які перебувають у жорстко детермінованій внутрішній ієрархії відносин [7, с. 587].

З метою всебічного аналізу особливостей творення термінологічного апарату англійської геодезичної термінології, значна увага у нашому дослідженні приділяється **морфемному аналізу**, який пов'язаний із вивченням методів словотвору, виділенням основи слова, а також формотворчих та осново творчих афіксів, шляхом послідовного зіставлення похідних і твірних основ у словотвірному ланцюжку [7, с. 396].

Етимологічний аналіз, який також займає чільне місце у нашій роботі – це комплекс методів, методик і прийомів аналізу, спрямованих на виявлення походження і початкового значення слів з метою вивчення джерел і процесів формування словникового складу мови, а також складання етимологічних словників [4, с. 596]. Об'єктом такого аналізу у нашому дослідженні виступають запозичення. Прийом аналізу запозичень полягає в тому, що запозичена лексика виділяється нами в окрему групу і докладно вивчається.

Для опису внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта наукового дослідження суттєве значення має метод моделювання, при аналізі англійської геодезичної терміносистеми ми звертаємось до **методу польового моделювання**, який відповідно до О. О. Селіванової, є представленням у вигляді спрощеної гіпотетичної абстрактної схеми сукупності мовних засобів одного чи всіх мовних рівнів, об'єднаної спільним змістом, формою, способом творення, функцією, а також опис структури та складників цієї моделі. Модель поля характеризується наявністю ядра (центра, домінанти), яке містить найбільшу спеціалізованість щодо вираження значення і периферії, якій притаманний послаблений зміст, нерегулярність форми, імпліцитність, аномальність та асистемність. Елементи периферії одного поля можуть бути наявними у периферії інших полів або залежно від ситуації набувати їх значень [7, с. 337].

Методика комплексного аналізу значення, яка включає як структурний так і морфологічний аналіз значення є вагомою при вивченні таких семантичних процесів, які мають місце у геодезичній термінології як: полісемія, омонімія, антонімія, синонімія та геперо-гіпонімія. Крім того важливим у процесі семантичного дослідження виступає метод компонентного аналізу, який сьогодні активно використовується для визначення ієрархії сем, тому він також є актуальним для нашого дослідження. Вслід за Б. Потье, В. Г. Гак виділяє наступну ієрархію сем: архісема (категоріальна сема) – загальна сема родового характеру; диференційні семи видового характеру; потенційні семи [4, с. 435].

У нашому дослідженні можна виділити передусім чотири загальних **етапи**: 1) підготовчий, який передбачає вибір теми дослідження, складання плану, підбір та вивчення наукової літератури по темі, формування понятійно-термінологічного апарату дослідження; 2) основний, який полягає у визначенні предмету та об'єкту дослідження, його проблематики та актуальності, а також формулювання мети та постановка головних завдань; 3) практичний – проведення безпосереднього дослідження із наведенням відповідних прикладів, схем та таблиць; 4) підсумковий – підведення підсумків та розкриття результатів дослідження.

Бурхливий розвиток сучасної науки зумовлює виникнення нових термінологічних одиниць з метою називання нових об'єктів чи процесів, що безпосередньо стосується поповнення термінологічного апарату будь-якої терміносистеми, зокрема геодезичної. Структурно-морфологічний підхід до вивчення лексичного складу галузі дозволяє нам окреслити загальну класифікаційну схему процесів термінотворення, яка лежить в основі нашого дослідження і включає:

I. Морфологічні способи термінотворення: суфіксація; префіксація; префіксально-суфіксальний спосіб; словоскладання; скорочення слів та аббревіація; конверсія;

II. Неморфологічні (семантичні) способи термінотворення: термінологізація загальноновживаного значення слова; звуження та розширення значення загальноновживаного слова; метафоризація значення загальноновживаного слова; метонімічне перенесення значення загальноновживаного слова; запозичення іноземних лексем та терміноелементів.

Крім того проаналізувавши особливості структурної організації англійської геодезичної терміносистеми ми поділяємо досліджувані термінологічні на три загальні групи:

- 1) терміни слова: area, belt, density, layer, location, mark, site, strip, trace;
- 2) терміни-композиції: backlight, high-latitude, large-scale, single-measured, snapshot, zero-gravity;
- 3) терміни-словосполучення (ТС): average refraction, metrological polygon, indirect gravitational effect, circle of equal azimuths [6].

Докладний аналіз вищезгаданих груп геодезичних термінів передбачає визначення ступеня їх продуктивності та кількісного співвіднесення. У результаті проведених кількісних підрахунків приходимо до висновку, що терміни-однослови є найменш чисельними за кількістю (7%), проте доволі продуктивними, адже вони вживаються не тільки самостійно, але і входять у склад термінів-композицій та ТС. Терміни складні слова (8%) є також значно меншими у кількісному відношенні порівняно із ТС (85%).

Стадія методологічного моделювання лексико-семантичних полів досліджуваної термінології займає чільне місце у нашій роботі і передбачає докладний семантичний аналіз термінологічних одиниць, які вивчаються з метою виокремлення найважливіших лексико-семантичних полів, а також визначення термінів, які займають у них центральні та периферійні місця, що і було здійснено у нашому дослідженні. У результаті проведеної роботи ми виокремили 12 найбільших лексико-семантичних полів, а також виділили у їх складі менші структурні одиниці, тобто лексико-семантичні групи та лексико-семантичні підгрупи термінів.

Методика комплексного аналізу значення, з метою виявлення спільних та відмінних ознак, передбачає його структурний та морфологічний аналіз, який здійснювався нами на основі словникових дефініцій.

Компонентний аналіз значення, який є також доволі вагомим для дослідження процесів гіперо-гіпонімії серед термінів геодезії, Ю. Найда називає процедурою вертикально-горизонтального аналізу, так як вона передбачає аналіз значення у двох параметрах: 1) вертикальному – коли порівнюються значення, які належать до різних рівнів ієрархії родо-видових відносин; 2) горизонтальному – коли порівнюються значення одного і того ж рівня ієрархії. Процедура такого аналізу складається із 5 етапів:

Перший – знаходження гіпероніма слова (наприклад для терміна field (поле, місцевість гіперонімом є area of land (ділянка землі);

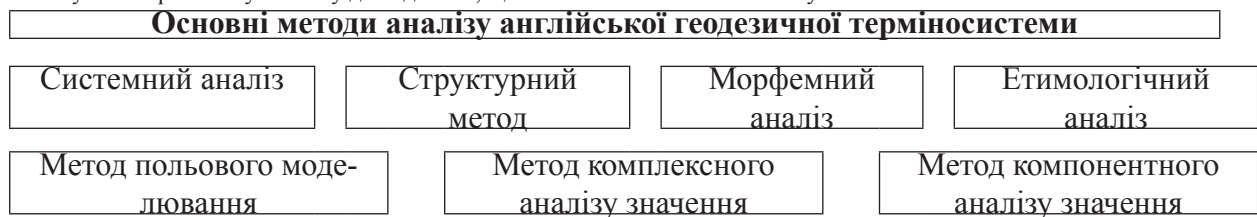
Другий – підбір гіпонімів даного слова (у нашому випадку назв конкретних полів: angular field (кутове поле), apparent field (видиме поле), magnetic field (магнітне поле) vector field (векторне поле) та інші);

Третій – аналіз одиниць того ж самого ієрархічного рівня до якого належить дане слово (наприклад антонімів та синонімів (у випадку досліджуваного терміну field знаходимо синонімічні одиниці серед його гіпонімів, а саме: viewing field=visual field=field of view (поле зору) Earth gravitational field=Earth gravity field=Earth's gravitational field=gravit field of the Earth, terrestrial gravitational field (гравітаційне поле землі);

Четвертий – головний на якому складається список мінімальних діагностичних компонентів (сем), які групуються у певні блоки для термінологічної одиниці field головними є такі компоненти: a piece of land (частина землі); an area that is rich in minerals or other natural resources (родовище); the area within which an object may be observed with a telescope, microscope, etc (поле (зору).

П'ятий – факультативний, полягає у формулюванні дефініції слова, на основі виділених ознак [4, с. 434].

Отже, на сучасному етапі лінгвістичних термінологічних досліджень виникає потреба у використанні комбінованої методики, яка б поєднувала різні методи аналізу термінів, з метою їх детального опису, структурування та класифікації, яка і була використана у нашому дослідженні, що можна побачити на малюнку 1.



Малюнок 1. Основні методи аналізу англійської геодезичної терміносистеми

Перспективою подальшого дослідження є більш детальний аналіз основних етапів дослідження англійської геодезичної терміносистеми.

Література:

1. Баскаков А. Я. Методология научного исследования : учеб. пособие / А. Я. Баскаков, Н. В. Туленков. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
2. Васильев Л. М. Методы современной лингвистики : учебное пособие / Л. М. Васильев. – Уфа : Башкир, ун-т, 1997. – 182 с.
3. Карлинский А. Е. Методология и парадигмы современной лингвистики. / А. Е. Карлинский. – Алматы : Изд-во КазУМОП-МЯ, 2009. – 352 с.
4. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике: учебное пособие / З. И. Комарова. – Екатеринбург : Изд-во УрФУ, 2012. – 818 с. (электронная версия).
5. Кустовська О. В. Методология системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
6. Заблоцький Ф. Д. Англійсько-український геодезичний словник [за ред. Б. Є. Ричара] / Ф. Д. Заблоцький, О. Ф. Заблоцька. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 360 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Oxford Concise Dictionary of Linguistics. P. H. Matthews. Oxford University press, 2003. – 245 p.

УДК 81'0:81`373.611=111 (045)

Т. А. Давиденко, О. А. Письменная,
Национальный авиационный университет, г. Киев

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ АНГЛИЙСКОЙ ЛЕКСИКИ

Статья посвящена стислому огляду моделей, які слугують продукующим матеріалом для нових лексичних одиниць англійської мови. Найпоширенішими є: модель створення слів із використанням продуктивних афіксів, модель лексичних новостворень за аналогією та модель трансформації лексем в складне лексичне ціле.

Ключевые слова: лексична одиниця, модель словотворення, продуктивний афікс, утворення за аналогією, трансформація, фразеологічна деривація, атрибутивні конструкції із внутрішньою предикацією, складні слова, складні прикметники.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СЛОВОТВОРЧА СТРУКТУРА АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

Статья посвящена краткому описанию некоторых моделей словообразования английского языка. Среди наиболее распространенных авторы отмечают следующие: новообразования с помощью продуктивных аффиксов, модель мотивированных смысловых образований по аналогии, модель трансформации единиц одного уровня в единицы другого.

Ключевые слова: лексическая единица, модель словообразования, продуктивный аффикс, образования по аналогии, трансформация, фразеологическая деривация, атрибутивные конструкции с внутренней предикацией, сложные слова, сложные прилагательные.

SOME ASPECTS OF DERIVATIONAL STRUCTURE ENGLISH VOCABULARY

The paper is devoted to the brief survey of word formation models in modern English. The authors pay attention to the influence of syntactic relations on the word formation models. The creation of a new word may be caused by both the necessity to widen the semantic sphere and the creation of a new syntactic function. As a result, a new word satisfies the need to denominate some new events or items. Considering the fact that language is a developing system the authors carry out their analysis proving that the new words introduction is the logical embodiment of any language functioning. The most widely-spread models of word creation are: a) word formations with productive prefixes (super-, mega-, megal-, hyper-, maxi-, macro-, arch-, micro-), highly productive suffix -er), b) models with motivated semantic denominations on the analogy. Its base may